

ISSN (Print) 2616-7255

ISSN (Online) 2663-2489

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of L.N. Gumilyov Eurasian
National University

ТАРИХИ ҒЫЛЫМДАР. ФИЛОСОФИЯ. ДІНТАНУ сериясы

HISTORICAL SCIENCES. PHILOSOPHY. RELIGION Series

Серия ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ. ФИЛОСОФИЯ. РЕЛИГИОВЕДЕНИЕ

2 (127)/2019

1995 жылдан бастап шығады

Founded in 1995

Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады

Published 4 times a year

Выходит 4 раза в год

Нұр-Сұлтан, 2019

Nur-Sultan, 2019

Нур-Султан, 2019

Бас редакторы

тар.ғ.д., проф., академик, Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының вице-президенті
Сыдықов Е.Б. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары (философия)

Есім Ғ., философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары (тарих)

Мусабалина Г.Т., тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары (тарих)

Сарсембина К.К., тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары (дінтану)

Тышхан К., философ.ғ.к., доцент (Қазақстан)

Редакция алқасы

Әбділдин Ж.М.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Алпысбес М.А.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Артықбаев Ж.О.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Әбділәшімұлы Д.	PhD, проф. (Қытай Халық Республикасы)
Әбдуақан Қара	тар.ғ.д., проф. (Түркия)
Бөзжигитова М.М.	философ.ғ.к. (Қазақстан)
Бороффка Николаус	PhD (Германия)
Буканова Р.Г.	тар.ғ.д., проф. (Ресей)
Бурбаев Т.К.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Васильев Д.В.	тар.ғ.д., доцент (Ресей)
Джампеисова Ж.М.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Дүкенбаева З.О.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ерменбаева Г.К.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Жақиянов Т.Ж.	с.ғ.к. (Қазақстан)
Жеребцов И.Л.	тар.ғ.д. (Ресей)
Ибадуллаева З.О.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Иманжүсіп Р.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Исмагамбетова З.Н.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Каженова Г.Т.	тар.ғ.к. (Қазақстан)
Камарова Р.И.	философ.ғ.к. (Қазақстан)
Ковальская С.И.	тар.ғ.д. (Қазақстан)
Кумеков Б.Е.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Құрманалиева А.Д.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Любичанковский С.В.	тар.ғ.д., проф. (Ресей)
Медеуова К.А.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Муминов А.К.	тар.ғ.д., проф. (Түркия)
Мусағалиева А.С.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Мустафина Р.М.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нұрышева Г.Ж.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Педрачки М.	PhD д-ры, доцент (Польша)
Пианчолла Николо	PhD д-ры (Гонконг)
Рахимбекова А.Ж.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Рысқалиев Т.Х.	философ.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Садықов Т.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Сайлаубай Е.Е.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Самашев З.С.	тар.ғ.д. (Қазақстан)
Сапарғалиева С.Ж.	философ.ғ.д., доцент (Қазақстан)
Саркулова М.С.	философ.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Сейтказина К.О.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Таиров А.Д.	тар.ғ.д. (Ресей)
Таймағамбетов Ж.Қ.	тар.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ташағыл А.	проф. (Түркия)
Умитқалиев У.У.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Хабдулина М.К.	тар.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Чарлз Уиллер	философ.ғ.д., проф. (АҚШ)
Шаповал Ю.В.	философ.ғ.д., доцент (Қазақстан)
Шемшек Ахмед	философ.ғ.д., проф. (Түркия)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қ.Сәтпаев к-сі, 2, 349 б.
Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31-357)
E-mail: vest_hist@enu.kz

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген: Қ.Ж. Жұмабекова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. **ТАРИХИ ҒЫЛЫМДАР. ФИЛОСОФИЯ. ДІНТАНУ** сериясы
Меншіктенуші: ҚР БЖҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК
Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігімен тіркелген.
27.03.18 ж. № 16994-Ж -тіркеу куәлігі
Мерзімділігі: жылына 4 рет.
Тиражы: 25 дана
Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: (7172)709-500 (ішкі 31 357)

Editor-in-Chief

Doctor of Historical Sc., Professor, Academician, Vice-President of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan
Sydykov Ye.B. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief
Deputy Editor-in-Chief
Deputy Editor-in-Chief
Deputy Editor-in-Chief

Yessim G., Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Mussabalina G.T., Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Sarsembina K.K., Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Tyshkhan K., Can. of Philosophy (Kazakhstan)
Editorial board

Abdildin Zh.M.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Alpysbes M.A.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Artykbayev Zh.O.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Abdilashimuly D.	PhD, Prof. (China)
Abduakap Kara	Doctor of Historical Sc., Prof. (Turkey)
Bozzhigitova M.M.	Doctor of Philosophy (Kazakhstan)
Boroffka Nikolaus	PhD (Germany)
Bukanova R.G.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Russia)
Burbayev T.K.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Charles Wheeler	Doctor of Philosophy, Prof. (USA)
Dzhampeisova Zh.M.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Dukenbayeva Z.O.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Ermenbayeva G.K.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Ibadullayeva Z.O.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Imanzhusip R.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Ismagambetova Z.N.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Kazhenova G.T.	Can. of Historical Sc. (Kazakhstan)
Kamarova R.I.	Can. of Philosophy (Kazakhstan)
Khabdulina M.K.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Kovalskaya S.I.	Doctor of Historical Sc. (Kazakhstan)
Kumekov B.E.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Kurmanaliyeva A.D.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Lyubichankovskiy S.V.	Doctor of Historical Sc., Prof.(Russia)
Medeuov K.A.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Muminov A.K.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Turkey)
Musagaliyeva A.S.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Mustafina R.M.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Nurysheva G.Zh.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Pedracka M.	PhD, Assoc.Prof.(Poland)
Piancolla Nicolo	PhD (Hong Kong)
Rakhimbekova A.Zh.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Ryskaliyev T.Kh.	Doctor of Philosophy, Prof. (Kazakhstan)
Sadykov T.	Doctor of Historical Sc. , Prof. (Kazakhstan)
Sailaubay E.E.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Samashev Z.S.	Doctor of Historical Sc. (Kazakhstan)
Sapargaliyeva S.Zh.	Can. of Philosophy, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Sarkulova M.S.	Can. of Philosophy, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Seytkazina K.O.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Shapoval Yu.V.	Doctor of Philosophy, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Shayakhmetov N.U.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Shemshek Akhmed	Doctor of Philosophy, Prof. (Turkey)
Taitrov A.D.	Doctor of Historical Sc. (Russia)
Taymagambetov Zh.K.	Doctor of Historical Sc., Prof. (Kazakhstan)
Tashagyl A.	Prof. (Turkey)
Umitkaliyev U.U.	Can. of Historical Sc., Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Vasilyev D.V.	Doctor of Historical Sc., Assoc.Prof. (Russia)
Zhakiyanov T.Zh.	Can. of Sociological Sc. (Kazakhstan)
Zherebtsov I.L.	Doctor of Historical Sc. (Russia)

Editorial address:2, Satpayev str., of.349, Nur-Sultan, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31-357)
E-mail: vest_hist@enu.kz

Responsible secretary, computer layout:
K. Zh. Zhumabekova

Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Historical Sciences. Philosophy. Religion Series
Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N. Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
Registered by the Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan. Registration number 16994-Ж from 27.03.18
Periodicity: 4 times a year
Circulation: 25 copies
Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31-357)

Главный редактор

д.и.н., проф., академик, вице-президент Национальной академии наук Республики Казахстан
Сыдыков Е.Б. (Казахстан)

Зам. главного редактора (философия)	Есім Ғарифолла, д.философ.н., проф. (Казахстан)
Зам. главного редактора (история)	Мусабалина Г.Т., д.и.н., проф. (Казахстан)
Зам. главного редактора (история)	Сарсембина К.К., к.и.н., доцент (Казахстан)
Зам. главного редактора (религиоведение)	Тышхан К., к.философ.н., доцент (Казахстан)

Редакционная коллегия

Абдильдин Ж.М.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Абдилашимұлы Д.	PhD, проф. (Китайская Народная Республика)
Абдуқап Қара	д.и.н., проф. (Турция)
Алпысбес М.А.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Артықбаев Ж.О.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Бозжигитова М.М	д.философ.н. (Казахстан)
Бороффка Николаус	PhD (Германия)
Буканова Р.Г.	д.и.н., проф. (Россия)
Бурбаев Т.К.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Васильев Д.В.	д.и.н., доцент (Россия)
Джампенсова Ж.М.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Дукенбаева З.О.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Ерменбаева Г.К.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Жақиянов Т.Ж.	к.с.н. (Казахстан)
Жеребцов И.Л.	д.и.н. (Россия)
Ибадуллаева З.О.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Иманжусип Р.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Исмагамбетова З.Н.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Каженова Г.Т.	к.и.н. (Казахстан)
Камарова Р.И.	к.философ.н. (Казахстан)
Ковальская С.И.	д.и.н. (Казахстан)
Кумеков Б.Е.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Қурманалиева А.Д.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Любичанковский С.В.	д.и.н., проф. (Россия)
Медеуова К.А.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Муминов А.К.	д.и.н., проф. (Турция)
Мусағалиева А.С.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Мустафина Р.М.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Нұрышева Г.Ж.	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Педрацки М.	PhD, доцент (Польша)
Пианчолла Николо	PhD (Гонконг)
Рахимбекова А.Ж.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Рысқалиев Т.Х.	д.философ.н., проф. (Казахстан)
Садықов Т.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Сайлаубай Е.Е.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Самашев З.С.	д.и.н. (Казахстан)
Сапарғалиева С.Ж.	к.философ.н., доцент (Казахстан)
Саркулова М.С.	к.философ.н., доцент (Казахстан)
Сейтказина К.О.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Таиров А.Д.	д.и.н. (Россия)
Таймағамбетов Ж.К.	д.и.н., проф. (Казахстан)
Ташағыл А.	проф. (Турция)
Умитқалиев У.У.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Хабдулина М.К.	к.и.н., доцент (Казахстан)
Чарлз Уиллер	д.философ.н., проф. (США)
Шаповал Ю.В.	д.философ.н., доцент (Казахстан)
Шемшек Ахмед	д.философ.н., проф. (Турция)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Сатпаева, 2, каб. 349

Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31-357)

E-mail: vest_hist@enu.kz

Ответственный секретарь, компьютерная верстка
К.Ж. Жумабекова

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. **Серия: Исторические науки. Философия. Религиоведение**
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
Зарегистрировано Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан. Регистрационный номер 16994-Ж от 27.03.18.
Периодичность: 4 раза в год
Тираж: 25 экземпляров
Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31-357)

МАЗМҰНЫ

ТАРИХИ ҒЫЛЫМДАР

<i>Галиев А.А., Ковальская С.И.</i> Орталық Азия посткеңестік мемлекеттерінің оқулық әдебиетіндегі Қазақстанның өткені	8
<i>Жумадилдаев М.М., Алпысбес М.А.</i> Мысабай жыраудың «Жанқожа батыр» толғауының тарихи-деректік маңызы	18
<i>Жумадилдаев М.М., Алпысбес М.А.</i> Марал ишан туралы тарихи деректер	27

АРХЕОЛОГИЯ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ

<i>Абткаримов Ө.М.</i> Ноғайлы батырлар дастаны «Қарасай-Қазы» және «Әділ-сұлтан» лиро-эпосы: жазба деректер негізіндегі тарихи сәйкестілігі	34
<i>Абткаримов Ө.М., Айтбаев А.Б.</i> XIX және XX ғасырдың бірінші жартысындағы қазақ ақын-жыраулары жырлаған ноғайлы батырлар жырының тарихнамасы	47
<i>Білалов С.У., Болелов С.Б., Тәжескеев Ә. А., Дәрменов Р.Т.</i> Ортағасырлық Сортөбе 2 қалашығы маңындағы жерлеу құрылыстарындағы археологиялық зерттеулер	56

ФИЛОСОФИЯ

<i>Адаева Г.А., Данысбекова Қ.Б.</i> Қазақ мифологиясындағы «Желмая» бейнесі	71
<i>Балдоо Дагзмаа</i> Көшпенді түркі-моңғол мәдениетіндегі әйел орны	78
<i>Толғамбаева Д.Т.</i> Қоғамдық кеңістіктегі Алаш жөнінде естелік.....	83
<i>Шамахай С.</i> «Күпия шежіредегі» дәстүр мен сабақтастық.....	94

CONTENTS

HISTORICAL SCIENCES

<i>Galiyev A.A., Kovalskaya S.I.</i> The Past of Kazakhstan in Textbooks of Central Asian Post-Soviet States	8
<i>Zhumadildayev M.M., Alpysbes M.A.</i> Historical and Source value «Zhanhodja batyr» by Mysabay Zhyrau ..	18
<i>Zhumadildayev M.M., Alpysbes M.A.</i> Historical sources about Maral Ishan	27

ARCHEOLOGY AND ETHNOLOGY

<i>Abtkarimov U.M.</i> The Noghaic heroic epic “Karasai-Kazi” and the lyric epic “Adil-Sultan”: Historical parallels on the basis of the written sources	34
<i>Abtkarimov U.M., Ajtbaev A.B.</i> The Historiography of the Noghaic heroic epic from Kazakh narrators-zhyraus and aqyns of the 19th and first half of the 20th century	47
<i>Bilalov S.U., Bolelov S.B., Tazhekeyev A.A., Darmenov R.T.</i> Archeological research at the medieval cemetery of the medieval settlement Sortobe 2	56

PHILOSOPHY

<i>Adaeva G., Danysbekova K.</i> Image of «Zhelmaia» in the Kazakh mythology	71
<i>Baldoo Dagzmaa</i> Place of women in the nomadic Turkic-Mongolian culture	78
<i>Tolgambayeva D.T.</i> The memory of Alash in public spaces	83
<i>Shamakhay S.</i> Traditions and continuity in the «The Secret History of the Mongols»	94

СОДЕРЖАНИЕ

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

<i>Галиев А.А., Ковальская С.И.</i> «Прошлое Казахстана в учебной литературе постсоветских государств Центральной Азии»	8
<i>Жумадилдаев М.М., Аллысбес М.А.</i> Историко-источниковое значение «Жанходжа батыр» Мысабая жырау	18
<i>Жумадилдаев М.М., Аллысбес М.А.</i> Исторические источники о Марал Ишане	27

АРХЕОЛОГИЯ И ЭТНОЛОГИЯ

<i>Абткаримов У.М.</i> Ногайлинский героический эпос «Карасай-Кази» и лиро-эпос «Әділ-сұлтан»: историческая параллель на основе письменных источников	34
<i>Абткаримов У.М., Айтбаев А.Б.</i> Историография ногайлинского героического эпоса от казахских сказителей-жырау и акынов XIX–первой половины XX в.	47
<i>Билалов С.У., Болелов С.Б., Тажекеев А.А., Дарменов Р.Т.</i> Археологические работы на могильнике средневекового городища Сортобе 2	56

ФИЛОСОФИЯ

<i>Адаева Г.А., Данысбекова Қ.Б.</i> Образ «Желмая» в казахской мифологии	71
<i>Балдоо Дагзмаа</i> Место женщин в кочевой тюрко-монгольской культуре	78
<i>Толгамбаева Д.Т.</i> Память об Алаш в публичных пространствах	83
<i>Шамахай С.</i> Традиции и преемственность в «Сокровенном сказании»	94

XҒТАР 02.15.99

Г.А.Адаева, Қ.Б.Данысбекова

*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
(e-mail: kumaen@mail.ru)*

Қазақ мифологиясындағы «Желмая» бейнесі

Аңдатпа: Мақалада арғықазақ мифологиясындағы Желмая бейнесі әлемдік мәдениет символы ретінде зерделенген. Осы мақсатпен Шығыс пен Батыс, христиан мен ислам мәдениеттеріндегі символдық мағынасы, ондағы ұқсастықтар мен айырмашылықтар айқындалған. Желмая атауының жампоз сөзінің синонимы ретінде қолданылатынына назар аударып, осы екі атаудың да этимологиясы талданған. Қазақ мифологиясындағы символдық бейнесін зерделеу мақсатымен ертегілерге, Асан қайғы, Қорқыт баба жайлы аңыздарға салыстырмалы талдау жасалған. Мифологиялық уақыт пен кеңістік, сакралды хронотоп ұғымдары талданған. Қазақ мәдениетіндегі рәміздік бейнесі талданып, оның тамырын тереңнен тартатын, киелі мекеншақ символы екені ашылып көрсетілген.

Түйін сөздер: Желмая, жампоз, нар, символ, мифологиялық уақыт, сакралды хронотоп, киелі мекеншақ.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7255-2019-127-2-71-77>

Ата кәсібі мал шаруашылығы болған қазақ халқының аңыздарында төрт түлік малдың қасиеттері туралы терең тұжырымдар жасалған. Жылқының – желден, түйенің – сордан, сиырдың – судан, қойдың – оттан, ешкінің – тастан жаралғаны айтылған. «Мұнымен қоса ел ішінде түйе күннен, ешкі атасы шығыпты шырмауықтан деп те айтылады. Ал ескілікті дүниетанымда қой баласы тіпті бұдан да көп текте сипатталады. Мысалы, қой – бейіштің малы, қой – көктен түскен көк қошқар, қой атасы жантақтан өсіпті, қой Меккеден шығыпты деген де сөз бар. Бұл аталғандардан ата-бабаларымыздың қой түлігінің шығу тегін тек отпен (яғни орта әлеммен) ғана емес, аталған тұтас төрт тектің (яғни тұтас үш әлемнің) бәрімен байланыстыратынын көреміз» [1,36.].

Мұхтар Әуезов қазақ халқының түсінігінде төрт түлік малдың ішінде ең асылы болып түйеде жампоз, жылқыда тұлпар, сиырда тынжы, қойда құтпан аталады деген екен. Кейінірек зерттеуші Е.Тұрсынұлы осы сұрақ төңірегінде ой қорытып, «жылқыдан тұлпар, түйеден желмая, қойдан келепан, сиырдан қара тіл деген жүйріктер шығады» деген пікір қосады. Осылардың ішінде тақырыбызға қатысты болғандықтан жампоз атауының түп төркініне үңіліп көрелік.

Жампоз сөзі, қырғыздың қойбоз сөзі сияқты құрылымдық жағынан жәй бір түбір емес, күрделі жасалым екенін аңғаруға болады. Нақтырақ айтсақ, парсы тіліндегі «жам» және түркілік «боз» деген екі сөзден құралған деп тұжырымдауға болады. «Мұндағы жам бөлігі иран тілдерінің дерегі бойынша ертеде «феодалдық және буржуазиялық қоғамда» аса құдіретті патшаларға берілетін «титул» (құрметті атақ, лауазым) мағынасындағы сөз

болған. Демек, қазақ, қырғыз, тағы кейбір түрік тілдерінде кездесетін жампоз//жамбоз композитасын шамамен «асыл тек, асылзада, бекзат, бекзада, ақсүйек» сияқты мазмұнда сипаттауға болады деп ойлаймыз» [1,5б.].

Жоғарыда көрсетілгендей, жампоз сөзімен қатар, түйенің асылы ретінде желмая деген де атау қолданылады екен. «Желмая– бір өркешті, жылдам, өзінің қажымастығымен белгілі түйенің бір түрі» [2].

«Желмаяға жел жетпес» деген мақалдан көрініп тұрғандай қанатты түйе, нақтырақ айтсақ, қанатты інген деген де бейнесі бар. Мақаланың мақсаты – Желмая бейнесін символ ретінде зерделеу.

Түйеге жүк артар кезде, ол тізесін бүгеді, сондықтан, христиан дәстүрінде ол Құдайға табынатын тіршілік иесі ретінде құрметтеледі және бас иіу мен бағынуды символдайды.... Парсының «Зенд - Авестасында» Эдем бағының жыланы түріндегі ұшатын түйе (айдаһар-жылан) туралы айтылған. Бұл жануар исламда да құрметке ие, себебі, Мұхаммед пайғамбар Меккеден түйемен қашқан, сонымен қатар, аңыз бойынша, аты аңызға айналған Ад-ха деген түйе оны Иерусалимнен Меккеге төрт аттап жеткізген екен.

Түйе – Азия мен Арабияның символы мен эмблемасы. Бұл жүк таситын жануар, жүкті өте алыс жерге, ыстыққа, шөлге, аштыққа шыдай отырып жеткізе алатындығымен белгілі, сондықтан еңбекқорлықтың, көнбістіктің, намысшылдықтың символы болып келеді. Азия елдерінде бекзада, ақсүйектікпен қатар, өркөкірек, кердендіктің де символы болып келеді... [3].

Осындай асыл жануар аңыз бойынша мүшелдік жыл қайыру айналымына енбей қалған, немесе жылдан құр қалған деседі. «Түйе бойына сеніп жылдан құр қалған» деген мәтел бар. Ал төменде келтірілген жұмбақ айтыстан байқалғандай, түйе бойында жыл қайыру айналымына кіретін барлық он екі жануардың белгілері бар:

Қарағым, сен білмесең мен айтайын,

Түйеде он екі жылдың нұсқасы бар.

Шешуі: құлағы – тышқан, бақайы – сиыр, тірсегі – барыс, ерні – қоян, шөккені – ұлу, көзі – жылан, төбесі – жылқы, тісі – қоян, жүні – мешін, мойны – тауық, табаны – ит, құйрығы – доңыз. Бұл халық даналығына қарағанда, түйе жылдан құр қалмаған, қайта оны жоғарыда аталған он екі түрлі жан иесінің жиынтық бейнесі, яғни мүшел он екі жылдың символдық тұтастығы деуге болатындай. Ботасын он екі ай көтеруінде де осыған орайлас заңдылық бар шығар [4]. Тек көзі жылан дегенмен келіспейміз, себебі, қазақ халқының эстетикалық талғамында ботакөз, яғни түйенің көзі сұлулық символы, жәудіреген, үлкен, әдемі көзді білдіреді де, жыланкөз, керісінше, тесірейген суық, кірпіксіз көз деген мағына береді.

Серікбол Қондыбай өзінің «Краткий словарь казахской мифологии» деген еңбегінде желмаяға мынадай анықтама берген екен. Мағынасын дәл сақтау үшін түпнұсқада бергенді жөн көрдік. «Легендарная крылатая верблюдица (жел – ветер, демон, мая–одногорбая верблюдица) в казахских легендах, владельцем которой обычно являются такие мифические и реальные персонажи, как поэты-жрецы, чародеи, волшебники, шаманы, бии, ведьмы, колдуны, колдуньи, мыстан кемпир». Әрі қарай Қорқыт ата, Асан қайғы, Манас сынды аты аңызға айналған тұлғалардың көлігі болғанын, сонымен қатар, зороастризмнің негізін қалаған Заратуштраның да есімінің этимологиясы «сары інгеннің иесі», немесе «сары інген жетелеген адам» деген мағына беретінін айтып, інгеннің абыздар мен пайғамбарлардың көлігі болғандығы туралы түсініктің өте көне екендігіне назар аударады[5].

Бұл анықтамамен келісеміз, себебі қазақ ауыз әдебиетінде бұған дәйек көп. Асан қайғының Әз Жәнібекке айтқаны деп саналатын «Ай, Хан ием, мен айтпасам, білмейсің» деп басталатын толғауында мынадай жолдар бар:

Желмая мініп жер шалсам,
Тапқан жерге ел көшір,
Мұны неге білмейсің!? [6].

Бұл арада айта кететін жай, ол бұл толғаудың XIV ғасырда өмір сүрген, Алтын Орда ханы Әз Жәнібекке арналғаны. Кейінгі Қазақ Ордасын құрған Жәнібек ханмен шатыстыру жиі орын алады.

Қорқыт ата да желмаяға мініп, мәңгі өмірі бар жерді іздейді. Қорқыт ескерткішінің ішкі жағы түйе табан өрнегімен безендірілген. Бұл – аты аңызға айналған Қорқыт бабамыздың киелі желмаясының түрткүл дүниені шарлаған ізінің бейнесі.

Енді киелі інгеннің басқа мифтік, ертегілік иелеріне келейік. «Мыстан кемпір. Әйел сипатты ұнамсыз кейіпкерлер ішінде ең көп кездесетін бейне – мыстан. Қазақ фольклорында мыстан мен жалмауыз кейде аражігі ашылмай біртұтас кейіпте келе береді. Бірақ фольклорлық туындыларға терең үңілген адам мыстан мен жалмауыздың екі бөлек образ екенін айқын аңғарады. Алдымен мыстан бейнесіне тоқталайық. ...Ал Ұшар хан ертегісінде мыстанды: Бір уақытта сол топтың ішінен басы мүйіз, түріне адам қарағысыз сұмбайы, қарға тұмсық, кара аяқ бір мыстан: «Мен білем, маған бір желмая бер, қызды алып келем», - дейді, деп суреттейді. ... Ғылымда мыстанды мыс дәуірінде өмір сүрген басқарушы әйелдің заман ағымына сай өзгеріске түсіп, құбылып келген бейнесі деп түсіндіру тенденциясы бар екенін айта кеткеніміз жөн. Матриархат дәуіріндегі ақылгөй, дана әйел бейнесі патриархат дәуірі келіп, әйелдің қоғамдағы орны өзгерген сәтінде ұнамсыз кейіпкерге ауысады [7].

Жоғарыдағы түйінмен келісе отырып, Желмаяның тағы бір мифтік иесі жалмауыз кемпірге тоқталайық.

Серікбол Қондыбай өзінің «Арғықазақ мифологиясы» атты еңбегінде қазақ мифологиясында уақыт тәңірі бар ма деген сұраққа бірнеше ертегіге талдау жасай келе: «Мұндай мысал жалғыз емес. «Бір кемпір мен шал болыпты. Кемпір тамаққа тояды білмейтін мешкей болады. Бұлардың торы биеі күніге бір құлын туады екен, сол құлынды жалмауыз кемпір күнде жеп қояды екен. Торы бие қашып кетеді... («Құланайжарқын» (Е 2-180)).

Міне нағыз «Уақыттың» тұлғалануы – осы кемпір(немесе шал). Ол жебір, жалмауыз, тажал. Яғни, бие мен оның туған құлыны – уақыттың нақтыланған тұрпаты болса, олардың иесі болған Кемпір (немесе Шал) – жалпы, мәңгі, «өз балаларын, өз туындысын өзі жалмап отыратын» Уақыт» [8] деп ой түйіндейді.

Ал ертегі дегеніміз біркездегі миф, яғни миф уақыт өте келе ертегіге айналады деген көзқарас басым екенін ескереміз. Яғни жалмауыз кемпір ол мыстан кемпірден де күрделі, онда киелілік басым. Ол, Серікбол Қондыбай тұжырымдағандай, ол арғықазақтың тәңірлер пантеонына кіреді. Ол – уақыт тәңірі.

«Аламан мен Жоламан» ертегісінен: «Бірнеше күннен кейін Аламанның үйіне желмая мініп, жалмауыз кемпір келіп: «Аламан қайда?» – деп сұрайды» [9].

Бұдан көретініміз, желмая киелі кеңістік пен уақытқа тиесілі жануар. Киелі кеңістік түсінігіне келетін болсақ, ежелгі мәдениет адамы әлемді «өзімдікі» және «бөтен» деп екі бөлікке бөледі. Адамның өзінің жұрты – әлемнің кіндігі, таныс, түсінікті, қарапайым әлем. Қонақтың мекені – ол әлем «бөтен», игерілмеген, бейтаныс, сакралді кеңістік. «Сакралдылық өз бетінше сакралды емес, тек нақты бір жағдайларда сакралды болуы мүмкін. Өз үйінде, өз әулетінде тұрып жатқан адам зайырлы әлемде өмір сүреді, бірақ ол жолға шығуы, бөтен мекенге жақындауы мұң екен, ол сакралды әлемге тап болады» [10]. Қонақ сол киелі кеңістікке тиесілі болғандығымен қасиетті, сондықтан құрметтеледі. Қазақ қыз баланы да профанды кеңістікте уақытша жүрген «жатжұрттық», яғни сакралды кеңістікке тиесілі жан иесі ретінде қатты құрметтейді. «Қыз бала – кісінің кісісі» деп әздектейді.

Асан қайғы желмаяға мініп, жер шолып іздеген Жерұйық, Қорқыт баба желмаяға мініп іздеген мәңгі өмірі бар жер, бұлар – киелі кеңістік, әрі киелі уақыт та. Уақыт киесінің өзі – жалмауыз кемпір де желмаяны мініп жүреді. Мифологиялық уақыт – алыс бір өткен шақ, сонымен қатар, ол осы өтіп жатқан оқиғалардың үлгісі. Қазіргі болып жатқан құбылыстар сол өткен шақ оқиғаларына ұқсас. Мифологиялық уақыт пен мифологиялық кеңістік арасында қатаң шекара жоқ. Мифологиялық уақыт кеңістікке оңай айналып кетеді және керісінше де болады. Кеңістік пен уақыттың түйісуі хронотоп, қазақ тіліндегі баламасы – мекеншак, ұғымы арқылы беріледі.

«Көркем әдебиетте игерілген, уақыттық және кеңістіктік қатынастардың маңызды байланыстарын біз хронотоп деп атаймыз (сөзбе сөз аударғанда – «уақыткеңістік»). Бұл термин математикалық жаратылыстануда қолданылады және салыстырмалылық теориясының (Эйнштейннің) негізінде енгізілген және негізделген. Оның салыстырмалылық теориясында қандай арнайы мағынасы бар екені біз үшін маңызды емес, біз оны мұнда – әдебиеттануға – алып келеміз, және метафора ретінде дерлік (дерлік, бірақ біржола емес); бізге маңыздысы бұнда уақыт пен кеңістіктің тұтастығы өрнектелгендігінде (уақыт кеңістіктің төртінші өлшемі екендігі). Хронотопты біз әдебиеттің формалық-мазмұндық категориясы ретінде түсінеміз (біз бұл жерде мәдениеттің басқа саласындағы хронотопқа жақындамаймыз...).» [11].

Бұл хронотоп ұғымын әдебиеттануға енгізген М.М. Бахтиннің тұжырымдамасы. Жалпы ХХ ғасырдың басында кеңістік пен уақыттың жаңа реляциондық концепциясының қалыптасуын мифтанушылар, әдебиеттанушылар жақсы түсініп, оның мифтік уақыт пен кеңістік түсінігіне барынша жақын екенін байқаған және осы теорияның ұғымдарын жатырқамай айналымға енгізген. Төменде сакралды хронотоп ұғымы талданған.

«...Мифтік-поэтикалық хронотопта уақыт қоюланып, кеңістіктің түріне, оның жаңа («төртінші») өлшеміне айналады (ол «түрленеді», сөйтіп сыртқа шығарылады, қалдырылады, экстенцияланады). Кеңістік ше, ол керісінше уақыттың ішкі-интенсивті қасиеттерін «алады» (кеңістіктің «темпоралдануы»), оның қозғалысына кірігеді, уақыт бойынша созылған мифтің, сюжеттің (яғни мәтіннің) ажырамас тұптамасына айналады. Мифтік-поэтикалық сана әлемінде болған немесе болуы мүмкіннің бәрі тек хронотоп арқылы анықталып қана қоймайды, өзінің бастауы, мәні жағынан хронотопты. Кеңістік пен уақытты заттың қасиеті ретінде түсіну керек.

Кеңістік сакралды нысандарға орын босата отырып, өзінің жоғары мәнін солар арқылы ашады, осы мәнге өмір, болмыс, мағына береді; және осы арқылы кеңістіктің қалыптасуы, оны бір-біріне тиесілі заттар ғарышының органикалық қоныстану мүмкіндігі ашылады. Заттар осылай кеңістікті кеңістік еместен бөліп тұратын шекараларын айқындау арқылы құрастырып қана қоймайды, оған маңыз бен мән бере отырып (кеңістіктің семантикалық қоныстанылуы), оның құрылымын ұйымдастырады» [12].

Ал қазақ тілінде хронотоптың баламасы сауатты жасалған деп санауға болады. Мекеншак, киелі мекеншак ұғымдары хронотоп, сакралды хронотоп терминдерінің мағынасын дәл береді.

Жоғарыда келтірілген, С.Қондыбайдың қазақ мифологиясының қысқаша сөздігінде желмаяға берілген анықтамадан анық көрініп тұрғандай, желмая ол – ана түйе, немесе нардың ұрғашысы. Жалпы арғықазақтың дүниетанымында киелілік, тылсым ол әйел жынысымен сәйкестендіріледі.

Матриархат дәуірінде руды қария әйелдер басқаратын болған. Жаңа туған балаға ат қою, жетім қалған балаларға қамқорлық жасау, шеттен келген адамды тайпаға қабылдау, тайпаның заңдарын қатал сақтау, жастарды үйлендіру, тағыда сол сияқты заңдар осы аналар әмірімен жасалған. Керек кезінде олар әскерді де басқарған. Осының нәтижесінде қарт анаға табынушылық пайда болған. Ол керемет иесі, қолынан келмейтіні жоқ сиқыршы,

рудың жауларын, жыншайтанды да жеңе алатын күш болып танылған. Патриархаттың тууына байланысты бұл бейне құлдырап, бұрынғы маңызын жойды. Оның атқаратын қызметі кейіннен аталық руға ауысты. Ру басы ананың бейнесі мифтік аңыздарда ғана қалды. Бара-бара ол жалпы атпен жағымсыз кейіпкер сипатын алды»[13]. Осындай жолмен ертегілерде әртүрлі кампір бейнелері қалыптасты.

Бұл кейінгі аңыз, ертегілерде қалыптасқан мыстан кемпір, жалмауыз кемпір бейнелеріне қатысты жасалған түйіндер болғанымен, Желмаяның аналық нар болуы осы бір архетиптің қазақ санасындағы көрінісі екеніне күмән жоқ. Қорыта келгенде, Желмая қазақ мифологиясында киелі кеңістік пен уақыттың түйісу символы, сакралды хронотоп, яғни киелі мекеншақ символы деп тануға болады.

Әдебиет тізімі

- 1 Жанпейісов Е. Төрт түлік төңірегінде: // ҚР ҰҒА Хабарлары. Тіл, әдебиет сериясы. - 2005. - №3. -3-12 бб.
- 2 Желмая // Қазақ энциклопедиясы, 3 том. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1998.
- 3 Верблюд [Электрон.ресурс] – URL: // <http://sigils.ru/signs/verblud.html> (дата обращения: 30.10.2016)
- 4 Исаева Ж. Төрт түлік бақтым – теңселе бастым // «Ана тілі» газеті, 21 - ақпан, 2013 ж.
- 5 Кондыбай С. Казахская мифология. Краткий словарь. – Алматы: Нурлы алем, 2005. – 272 с.
- 6 Бес ғасыр жырлайды: 2томдық. / Құрастыр. М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: Жазушы, 1989. – Т.1. – 384 б.
- 7 Қапалбек Б. Қазақ ертегілерінің басты кейіпкерлері [Электрон. ресурс] -2018. – URL: // [http://adebiportal.kz upload/iblock/71b/71b29971b79394e373369eb0768f15f8.pdf](http://adebiportal.kz/upload/iblock/71b/71b29971b79394e373369eb0768f15f8.pdf) (дата обращения: 28.10.2018)
- 8 Қондыбай С. Арғықазақ мифологиясы. Төрт томдық. Екінші кітап. – Алматы: Дайк-Пресс, 2004.
- 9 Қазақ және әлем халықтары ертегілерінің алтын жинағы. 2-кітап. – Алматы: Аруна, 2013. – 520 б.
- 10 Вейнмейстер А.В. Гостеприимство: к определению понятия. [Электрон. ресурс] – URL: // <https://cyberleninka.ru/article/n/gostepriimstvo-k-opredeleniyu-ponyatiya> (дата обращения: 22.04.2013)
- 11 Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. – М.: Худож. лит., 1975. – 504 с.
- 12 Топоров В.Н. Пространство и текст // Текст: семантика и структура . –М., 1983.
- 13 Қондыбай С. Арғықазақ мифологиясы. Төрт томдық. Үшінші кітап. – Алматы: Дайк-Пресс, 2004.

Г.А.Адаева, Қ.Б.Данысбекова

*Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан,
Казахстан*

Образ «Желмая» в казахской мифологии

Аннотация: В статье осмыслен образ Желмая в казахской мифологии. С этой целью раскрыт его символический смысл в культурах Востока и Запада, в христианской и исламской культурах, выявлены особенности образа-символа в этих культурах. Кроме того, проанализирована этимология

слов-синонимов «жампоз» и «желмая». С целью осмысления образа Желмая в казахской мифологии проведен сравнительный анализ сказок и легенд о Коркыте и Асане Кайгы. Проанализированы понятия мифологическое время, мифологическое пространство, сакральный хронотоп. Раскрыт символический смысл образа Желмая как символа сакрального хронотопа в казахской культуре.

Ключевые слова: «Желмая», «жампоз», «нар», символ, мифологическое время, сакральный хронотоп.

G.Adaeva, K. Danysbekova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Image of «Zhelmaia» in the Kazakh mythology

Abstract: The article interprets the image of «Zhelmaia» in Kazakh mythology. For this purpose, its symbolic meaning has been revealed in the cultures of East and West, in Christian and Islamic cultures, and features of the image-symbol in these cultures have been revealed. It also analyzes the etymology of words-synonyms «zhampo» and «Zhelmaia». In order to comprehend the image of Zhelmay in Kazakh mythology, a comparative analysis of fairy tales and legends about Korkyt and Asan Kaiga was conducted. The concepts of mythological time, mythological space, sacral chronotope are analyzed. The symbolic meaning of the image of «Zhelmaia» as a symbol of the sacral chronotope in the Kazakh culture is revealed.

Key words: «Zhelmaia», «zhampo», «nar», symbol, mythological time, sacral chronotope.

References

- 1 Zhanpeisov E. Tort tulik tonireginde [About livestock], Vestnik NAN RK Seria Iazyk, literatura [Bulletin of National academy of sciences RK. Language, literature series.] (3), 3-12 (2005).
- 2 Zhelmaia [One-humped Camel] // Kazakh Encyclopedia, Vol.3 . («Kazakh Encyclopedias») Main edition, Almaty, 1998).
- 3 Verbliud [Camel] [Electronic resource] Available at: <http://sigils.ru/signs/verblud.html> (Accessed: 30.10. 2016)
- 4 Isaeva Zh. Tort tylik baktym – tensele bastym [I uneven a bat - four species of a livestock]// Newspaper «Ana tili», February 21 , 2013 y.
- 5 Kondybai S. Krarki slovar. Kazahskaia mifologia [Short dictionary. Kazakh mythology] (Nurly alem, Almaty, 2005, 272 p).
- 6 Bes gasyr zhyrlaudu: 2 t.[Poems of five centuries: in two volumes] / compilers M.Maguin, M.Baidildaev (Zhazushy, Almaty, 1989, Vol.1, 384 p).
- 7 Kapalbekk B. Kazah ertegilerinin basty keypkerleri [The main characters of Kazakh fairy tales] [Electronic resource] 2018. Available at: [http://adebiportal.kz upload/iblock/71b/71b29971b79394e373369eb0768f15f8.pdf](http://adebiportal.kz/upload/iblock/71b/71b29971b79394e373369eb0768f15f8.pdf) (Accessed: 28.10.2018)
- 8 Kondybai S. Argykazah mifologiasy. In 4 volumes. Book two [Mythology of Protokazakhs]. (Daik-Press, Almaty, 2004).
- 9 Kazakh zhane alem halyktary ertegilerinin altyn zhinagy [Golden collection of Kazakh and world tales]. (Aruna, Almaty, 2013, Vol.2, 520 p).
- 10 Veinmeyster A.V. Gostepriimstvo: k opredeleniyu ponyatiya [Hospitality: to the definition of the concept] [Electronic resource] Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/gostepriimstvo-k-opredeleniyu-ponyatiya> (Accessed: 22.04.2013).

- 11 Бахтин М. М. *Formy vremeni i hronotopa v romane* [Forms of time and chronotope in the novel] (Hudozh. lit., Moscow, 1975, 504 p).
- 12 Топоров В.Н. *Prostranstvo i tekst* [Space and text]// *Tekst: semantika and struktura* [Text: semantics and structure] (Moscow, 1983).
- 13 Кондыбай С. *Argykazah mifologiasy*. In 4 volumes. Book three [Mythology of Protokazakhs] (Daik-Press, Almaty, 2004).

Авторлар туралы мәлімет

Адаева Г.А. Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті философия кафедрасының профессоры м.а., философия ғылымдарының кандидаты, доцент, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Даньсбекова Қ.Б.Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті философия кафедрасының доценті, философия ғылымдарының кандидаты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Adaeva G. A. Associate Professor of the Department of Philosophy of the Eurasian National University , Ph.D, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Danysbekova K. B. Associate Professor of the Department of Philosophy of the Eurasian National University, Ph.D., Nur-Sultan, Kazakhstan.

«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Тарихи ғылымдар. Философия. Дінтану» сериясы журналында мақала жариялау ережесі

1. Журнал мақсаты. Мұқият тексеруден өткен, ғылыми құндылықтары бар тарих, археология, антропология, философия және дінтану салаларының барлық бағыттары бойынша материалдар жариялау.

2. Журналда мақала жариялаушы автор мақаланың қол қойылған бір дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) және vest_hist@enu.kz электрондық поштасына Word форматындағы нұсқасын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет.

3. Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде қабылданады. Сонымен қатар, автор(лар) ілеспе хат ұсынуы керек.

Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді.

4. Мақаланың көлемі 18 беттен аспауға тиіс (10 беттен бастап).

Мақаланың құрылымы

5. XFTAP <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс жасайтын болса, онда әр автор мен оның жұмыс мекемесі қасында бірдей белгі қойылу керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың E-mail-ы – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында;

Аннотация (100-200 сөз; мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (кіріспе, мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет).

Түйін сөздер (6-8 сөз не сөз тіркесі). Түйін сөздер мақала мазмұнын көрсетіп, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – жоларалық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады.

Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болуы қажет. Сурет айқын, сканерден өтпеген болуы керек.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсіндірілуі берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі. Мәтінде әдібиеттерге сілтемелер тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің номерленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіліде: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1] арқылы, екінші сілтеме [2] арқылы т.с.с. жүргізіледі. Кітапқа жасалатын сілтемелерде қолданылған беттері де көрсетілуі керек (мысалы, [1, 45 бет]). Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар,

рецензиядан өтпейтін басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгілерін журнал [http:// bulhistphaa.enu.kz](http://bulhistphaa.enu.kz) сайтындағы мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

6. Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса).

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның қайтарылуы оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді.

Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) өңдеп қайта, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі қажет. Рецензент жарамсыз деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

Пікірі мақұлданған мақалаларды редколлегия алқасына талқылап, басуға келіседі.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 4500 тенге – Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ қызметкерлері үшін және 5500 тенге басқа ұйым қызметкерлеріне.

Реквизиттер:

1) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Банк ЦентрКредит»
БИК банка: КСJBKZKX
ИИК: KZ978562203105747338
Кбе 16
Кнп 859

2) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Bank RBK»
Бик банка: KINCKZKA
ИИК: KZ498210439858161073
Кбе 16
Кнп 859 – за статьи

3) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «ForteBank»
БИК Банка: IRTYKZKA
ИИК: KZ599650000040502847
Кбе 16
Кнп 859

4) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Народный Банк Казахстан»
БИК Банка: HSBKKZKX
ИИК: KZ946010111000382181
Кбе 16, Кнп 859.

Provision on articles submitted to the journal “Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Historical Sciences. Philosophy. Religion Series”

1. Purpose of the journal. Publication of carefully selected original scientific works in the direction of history, anthropology, archeology, philosophy, religious studies.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 408) and by e-mail vest_hist@enu.kz in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained. And you also need to provide the cover letter of the author(s).

3. Language of publications: Kazakh, Russian, English.

Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations.

4. The volume of the article should not exceed 18 pages (from 10 pages).

Structure of the article (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

5. GRNTI <http://grnti.ru/> - first line, left

Initials and Surname of the author (s) - center alignment, italics

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - center alignment, italics

Author's e-mail (s)- in brackets, italics

Article title - center alignment, bold

Abstract (100-200 words, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, methodology, results / discussion, conclusion - line spacing - 1, indent of the “red line” -1.25 cm, alignment in width.

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

All abbreviations, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on the financial support of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References. In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main

text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see below in the sample of article design).

6. At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

7. The article must be carefully verified. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge). Requisites are posted on the journal's website.

Requisites:

1) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Банк ЦентрКредит»
БИК банка: КСJBKZKX
ИИК: KZ978562203105747338
Кбе 16
Кпн 859

2) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Bank RBK»
Бик банка: KINCKZKA
ИИК: KZ498210439858161073
Кбе 16
Кпн 859

3) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «ForteBank»
БИК Банка: IRTYKZKA
ИИК: KZ599650000040502847
Кбе 16
Кпн 859

4) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Народный Банк Казахстан»
БИК Банка: HSBKKZKX
ИИК: KZ946010111000382181
Кбе 16, Кпн 859.

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия: Исторические науки. Философия. Религиоведение»

1. Цель журнала. Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ и обзоров книг по направлениям: история, антропология, археология, философия, религиоведение.

2. Автору, желающему опубликовать статью в журнале необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сагпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail vest_hist@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между Word-файлом и твердой копией. Также авторам необходимо предоставить сопроводительное письмо.

Язык публикаций: казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций, а также дает согласие на проверку уникальности текста статьи.

4. Объем статьи не должен превышать 18 страниц (от 6 страниц).

5. Схема построения статьи (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14):

МРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева.

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации). E-mail автора(ов) – в скобках, курсив.

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы. В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1], вторая - [2] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 стр.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. на сайте журнала <http://bulhistphaa.eni.kz> в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке), на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ им. Л.Н. Гумилева – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

1) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Банк ЦентрКредит»
БИК банка: КСЖВКЗКХ
ИИК: KZ978562203105747338
Кбе 16
Кпн 859

2) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Bank RBK»
Бик банка: KINCKZKA
ИИК: KZ498210439858161073
Кбе 16
Кпн 859

3) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «ForteBank»
БИК Банка: IRTYKZKA
ИИК: KZ599650000040502847
Кбе 16, Кпн 859

4) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Народный Банк Казахстана»
БИК Банка: HSBKZZKX
ИИК: KZ946010111000382181
Кбе 16
Кнп 859.

Редактор:	Е.Б. Сыдықов
Шығарушы редактор:	Қ. Ж. Жұмабекова
Дизайн:	Қ. Ж. Жұмабекова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Тарихи ғылымдар. Философия. Дінтану сериясы.
-2019. - 2 (127). - Нұр-Сұлтан: ЕҰУ. 114 б.
Шартты б.т. -6,3 Таралымы - 25 дана

Мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Нұр-Сұлтан қ., Сатпаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-357)
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің баспасында басылды